

Observation

KAKO OVLADATI GOVORNIČKIM UMIJEĆEM (I ODRŽATI DOBRO STRUČNO PREDAVANJE)

Nenad RAOS

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Primljeno studeni 2001.

Govorničko umijeće, vještina javnog nastupa stara je vještina koje se osobito njegovala među Grcima i Rimljanima. No unatoč modernim vremenima, obilju znanstvenih knjiga, časopisa i kompjutoriziranih baza podataka, bez govorničkog umijeća ne može ni moderni znanstvenik. Nakon kratkoga povijesnog pregleda, autor nas uči kako da pripremimo stručno predavanje u pet koraka (*quidditas, compositio, eloquentio, recapitulatio, actio*), upozoravajući na najbolja rješenja i česte pogreške. Članak sadržava i tablicu najčešćih jezičnih i tipografskih pogrešaka koje se susreću u stručnoj literaturi i govoru.

KLJUČNE RIJEČI: predavanje, komunikologija, govorništvo

Danas u doba sveopćega znanstvenog i tehničkog napretka zavedeni smo instinktivnom vjerom da je naše vrijeme po svemu bolje od svih prošlih vremena. Teško nam je i zamisliti kako se nekoć teško i tegobno živjelo: čitav je život običnog čovjeka - seljaka, radnika ili roba - protjecao u svakodnevnoj borbi za goli život, koji je - spomenimo i to - bio bolan i kratak: sve do kraja 19. stoljeća rijetki su sretnici doživjeli svoj pedeseti rođendan. Pa ipak, u vremenima prošlim ljudi su znali mnogo toga o čemu mi znamo malo ili ništa. Jedno od tih starih znanja je i znanje govorništva, govornička vještina.

Ciceron je smatrao da su umijeće govorenja i umijeće vođenja rata dva najvažnija znanja potrebna slobodnomu čovjeku. Veza toga dvoga - umijeća ratovanja i umijeća govorenja - nije bez osnove, jer prihvatimo li temeljnu von Clausewitzevu tezu da je "rat nastavak politike drugim sredstvima" (1), onda postaje jasno da

govorništvo-politika-rat čine nerazdruživu cjelinu, jer je upravo o uspješnosti govornika (u senatu) ovisio njegov politički, pa stoga i vojni uspjeh. Ne samo to! O sposobnosti vojskovođe da osokoli borcu prije boja ovisio je ishod bitke, jer sve je bilo u tome hoće li falanga u presudnome trenutku bitke krenuti čvrsto prema naprijed ili u rasulu prema natrag. O govorništvu je ovisio i javni život, jer se presuda temeljila prije svega na uvjerljivosti tužitelja i optuženoga. Iz Platonove *Obrane Sokratove* možemo lijepo vidjeti kako je tekao sudski postupak: prvo je govorio tužitelj, potom optuženik, i to jednako dugo (dok se ne isprazni vodeni sat, klepsidra). Pošto se puk na trgu glasovanjem priklonio jednoj od stranaka, okrivljeni je mogao - u slučaju za njega lošeg ishoda - govoriti još jedanput da izmoli blažu kaznu. Nakon drugog je glasovanja odluka puka postala neopozivom. Dakle, sve je ovisilo o umijeću govorenja - za zapisnike i prizivne sudove još se nije znalo.

Iz antičkog su doba do nas doprli mnogi govori: poznate su Demostenove *filipike* usmjerene protiv

Ovaj se članak djelomično temelji na predavanju *O govorničkoj vještini - ili kako prirediti predavanje* koje je autor održao 8. 10. 2001. kao institutski kolokvij.

Filipa Makedonskog, što će reći protiv makedonskog imperijalizma. Periklov govor poslije bitke kod Termopila postavio je temelje građanskog, demokratskog uređenja, a njegovi se daleki odjeci mogu naći čak u Jeffersonovoj *Deklaraciji nezavisnosti* i govorima Johna F. Kennedyja. Ciceronov govor protiv urotnika Catiline primjer je huškačkoga političkog govora, koji će biti uzor za govore mnogih samodržaca našega doba. Sokratova obrana iz spomenutog Platonova dijaloga postavila je pak temelje građanske etike. (Kad smo već kod poučnih govora, treba svakako spomenuti Isusove govore na gori² i kraj mora³, koji čine srž evanđelja.)

Dakako da se govornička vještina u antici cijnila. U Rimu su cvale govorničke škole, koje nisu uvijek bile na najboljem glasu (jer se ljepota govorenja, *eloquentia*, cijnila više od njegova sadržaja). Da bi netko postao dobar govornik, u doba kada je govornika bilo na pretek, trebalo je uložiti isto toliko vremena i truda koliko je danas potrebno za stjecanje akademske naobrazbe. Učila se gestikulacija i dikcija, vježbala snaga i izdržljivost glasa, čitavi su se tuđi govori učili napamet, ne zato da bi se mogli "glumiti", nego da bi gotove rečenice i citati mogli dolaziti govorniku *sua sponte* na pamet u žaru rasprave na sudu ili u senatu. Govorništvo, retorika, bilo je umijeće koje je svaki građanin morao svladati ako je htio bilo što značiti u javnome životu. (Grci su pak ljude koji se nisu bavili javnim poslovima zvali *idiotes*.) Retorika je, konačno, bila jedno od "sedam slobodnih umijeća" (*septem artes liberales*), koja su bila temelj obrazovanja ne samo u antici nego i u srednjem vijeku.⁴

No kraj antike obilježilo je i nazadovanje govorništva. Dva su tomu uzroka. Prvi je u tome što za politički govor mora postojati politički relevantna publika, tj. društveno uređenje mora biti demokratsko, makar i u negativnome, tj. izvornome smislu riječi.⁵ (Kakvog ima smisla držati politički govor u zemlji u kojoj je kraljeva riječ zakon?) Drugi je razlog nesumnjivo pojava javnih medija, tiskanih knjiga, novina, a kasnije

radija, televizije i elektroničkih komunikacija. Pa ipak, i danas se može čuti politički govor koji ima svoju težinu i funkciju. Sjetimo se nedavnih govora predsjednika Georgea W. Busha i premijera Tonyja Blaira uoči izbijanja afganistanskog rata, ili u dvadesetom stoljeću govora Hitlera, Mussolinija, Churchilla i Lenjina, da ne spominjemo Miloševićev govor na Gazimestanu kojim je *de facto* počeo rat na tlu bivše Jugoslavije. Ti su govori bili namijenjeni pridobivanju puka za svoje političke ideje, to su u punom smislu riječi bili agitacijski govori.

ZNANSTVENI GOVOR

No ima jedna vrsta govora koju je možda najviše pogodila pisana riječ. To su upravo znanstveni, poučni govori koji su se, istini za volju, oduvijek oslanjali na ono što u knjigama piše (riječ *kolega* znači "onaj s kojime čitaš"). Pa ipak, u doba kada je pisana riječ bila rijetkost, ljudi su se više oslanjali na govor. Poznato je da je Aristotel ujutro održavao predavanje za svoje učenike (ezoterična predavanja), a popodne za šire slušateljstvo (egzoterična predavanja) i da je s našega gledišta malo pisao: većinu knjiga sročili su mu učenici prema bilješkama s predavanja. Pa i mnogo kasnije, u 19. stoljeću, ta se praksa održala. Kapitalno Hegelovo djelo o povijesti filozofije (2) sastavili su zapravo Hegelovi studenti prema njegovim predavanjima (pa stoga na mnogim mjestima djeluje pomalo nesklapno).

Kao što su radio i televizija istjerali govornika s političke scene, a pisani zakoni i prizivni sudovi iz sudnice, tako su i znanstveni časopisi, jeftini i kvalitetni udžbenici i mnogobrojne baze podataka istisnuli govornike iz akademskog života. Danas je moguće završiti fakultet, a da čovjek doslovce ne dođe ni na jedno predavanje, da ne razmijeni ni jednu riječ sa svojim profesorom (jer se sve svodi na testove) - da bi o svojoj struci bio prisiljen nešto reći tek pri obrani diplomskog rada. (Mogu reći da sam do 33. godine života - dakle bivajući već 13 godina članom akademske zajednice - održao samo pet predavanja: dva kao studentski seminar i tri prilikom obrane akademskih stupnjeva.)

Suočeni smo dakle s čudnom pojavom da naši znanstvenici ne govore, niti znaju govoriti. Doista je neobično vidjeti uglednog znanstvenika koji se

¹ Mt 5:1-7:28, Lk 6:17-49.

² Mt 13:1-52, Mk 4:1-30.

³ Sedam slobodnih umijeća dijelilo se na *trivium* (gramatika, logika, retorika) i *quadrivium* (aritmetika, geometrija, astronomija, muzika). Umijeća su bila "slobodna" jer su bila dostojna slobodnog čovjeka - drugi su poslovi bili "sramotni" (*artes sturdidae*).

⁴ Za Platona je demokracija bila negativni oblik "vladavine svijui", kao što je oligarhija bila negativni oblik aristokracije (vladavine nekolicine) ili tiranija negativni oblik monarhije (vladavine jednoga).

hvasta desecima znanstvenih članaka objavljenih u ponajboljim svjetskim časopisima, a ne može održati govor koji bi njegovi kolege mogli do kraja saslušati i od toga nešto hasniti. Sjećam se predavanja na znanstvenome skupu kada je predavač govor čitao (što je sasvim neprihvatljivo) dok je svakih deset ili dvadeset sekunda pokazivao novi slajd s čitavom stranicom iz knjige (a tekst iz knjige nije imao veze s tekstom koji je predavač čitao). Je li se predavač i jedan časak upitao može li se njegov govor pratiti?

Nije to osamljen slučaj. Nipošto! S punom sviješću i odgovornošću mogu reći da je na našim znanstvenim skupovima više od polovice predavanja tako koncipirano i izvedeno da ih naprosto nije moguće slijediti, a da je netko obranio magistarski rad ili doktorsku disertaciju primjerenim govorom - to se već bilježi kao čudo. Žalosno je vidjeti kako su ljudi utrošili godine i godine rada da bi došli do rezultata, da su pripremali govor možda i mjesec dana služeći se najsofisticiranijom kompjutorskom i grafičkom tehnologijom, a na kraju predavanje ispadne katastrofalno jer nisu svladali osnove govorničkog umijeća. Posljedica je to žalosne činjenice da se govorništvo, retorika, i - šire - komunikologija nigdje ne uči. Ovaj je članak pokušaj ispravljanja te pogreške u našem obrazovanju.

KAKO PRIPREMITI GOVOR

Za razliku od pisca koji može pisati kada hoće (ja sam npr. ovaj članak počeo pisati danas u 4 sata ujutro), tj. kada osjeti da mu naviru rečenice, i koji može poslije doradivati i prerađivati tekst po miloj volji (a ako nije njime zadovoljan, može ga i baciti), govornik je daleko od tih blagodat pisane riječi. Govornik se poput glumca mora smijati i kada mu se plače (poput *Pagliacca* u Leoncavallovoj operi), mora govoriti i kad mu se šuti, a ono što je izrekao ne može više ispraviti. Uz to je neprestano u živu kontaktu s publikom, pa mu ne može poput pisca biti ostavljeno na volju da mari ili ne mari što konzumenti njegovih misli misle o njegovu djelu.

Sve to pokazuje da uspjeh govora ovisi prije svega o njegovoj pripremi. Dobar je govor izrečen spontano, slobodno - jer je tema o kojoj govornik govori u njegovoj glavi već tako dobro razrađena da o njoj može govoriti kao o bilo čemu iz

svakodnevnog života. No da bi se govor dobro izrekao, treba ga pripremati dugotrajno, ustrajno i nadasve sustavno.

Stari su Rimljani svoje govore spremali u pet koraka, pa neće biti zgoreg da ih ovdje navedemo. Ti koraci omogućuju ne samo dobru i sustavnu pripremu govora nego nam omogućuju i naknadnu analizu - koju je nužno napraviti želimo li se razviti u dobra govornika.

Prvi korak: QUIDDITAS

Latinska riječ *quidditas* dolazi od upitne zamjenice *quid* = što, pa se ta latinska imenica pokatkad doslovno prevodi kao *štostvo*. U ovoj, prvoj fazi pripreme govora odredit ćemo što ćemo govoriti, dakle temu i sadržaj govora. No pri izboru teme i sadržaja moramo odrediti i komu ćemo govoriti.

Ima jedna pučka anegdota o Nasrudinu Hodži koji je, vele, dvaput odbio da propovijeda, jer prvi put "pravovjerni" nisu znali o čemu će hodža govoriti, a drugi put su to (kao) znali. Doista nema smisla govoriti ljudima nešto o čemu sve znaju (npr. studentima na fakultetu govoriti ono što se uči u osnovnoj školi), ili pak o čemu ništa ne znaju (npr. ekonomistima o reakcijskim mehanizmima). No u ovome što sam sada kazao naglasak je na riječi "sve". Nema, naime, te teme o kojoj *svi* slušatelji *sve* znaju. Dobar bi se govor stoga mogao opisati kao "govorenje nepoznatog o poznatome", a to je - konačno - osobina svake dobre, korisne i zanimljive vijesti (bila ona objavljena u novinama ili znanstvenom časopisu).

Pri izboru teme treba dakle povesti računa o publici. To nije uvijek lako jer publika može biti vrlo heterogena, a počesto pravo i ne znamo koliko će i kakvih ljudi doći na predavanje. Ipak, o tome valja povesti računa. Prikazujemo li primjerice razvoj novih spojeva s potencijalnim ljekovitim djelovanjem, za kemičare ćemo više govoriti o njihovoj sintezi, karakterizaciji i strukturi, dok ćemo u predavanju za liječnike više naglasiti njihove biološke i kliničke učinke. Treba također povesti računa jesu li slušateljstvu poznati osnovni pojmovi struke i treba li ih - i u kojem opsegu - objasniti. Sjećam se jednog predavanja kada je neki postariji liječnik potrošio dobrih pola sata da objasni slušateljstvu što je to DNA i RNA - nesvjestan činjenice da se to danas uči već u osnovnoj školi. Ili pak drugi, suprotni primjer: matematičar se trudi da objasni da su točkine

grupe osnovni pojmovi iz kojih se izvode elementi simetrije (a ne obratno, kako se obično uči), a mene slušatelj što sjedi do mene pita što su to elementi simetrije. Između te dvije krajnosti treba naći zlatnu sredinu, a to znači da treba nastojati što više osnova razjasniti (jer publika je, kako rekosmo, heterogena) - no na to ne treba trošiti suviše vremena.

Drugi korak: COMPOSITIO

U drugome koraku, u kojem određujemo kompoziciju, redoslijed izlaganja, naša se temeljna ideja iz prvog koraka počinje uobličavati u govor. Svaki govor, svako predavanje zahtijeva svoju kompoziciju - ovisno o temi i slušateljstvu - no ipak se može postaviti opća shema govora. Ta shema proizlazi iz dramaturgije i ona se kao lajtmotiv provlači kroz sve pore naše civilizacije: počevši od kazališne i operne scene, do romana i svečane večere. Slijedeći tu shemu, možemo napisati:

1. *Prolog*. U prologu se govori o budućoj radnji. Neki se govornici toga drže doslovno, pa već na prvoj slici navedu sve o čemu će govoriti. Ta je metoda dobra ako se hoće biti sistematičan i svakako je primjerena za čisto školsko predavanje. No nezgodno je što takav način prezentacije može smanjiti dramski učinak (napetost, dinamiku) predavanja, jer je od početka sve jasno. Bolje je predavanje početi udarnom rečenicom. Poznat je primjer udarne rečenice iz Ciceronova govora protiv Catiline:

Quo-usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?

(Dokle ćeš napokon, Katilino, trošiti naše strpljenje?)

U toj je kratkoj rečenici, retoričkome pitanju, sadržana i tema i ton i namjera govora. I, što je najvažnije, njome je govornik privukao pozornost slušatelja (tako da je lupio šakom o stol), čime je ispunio i najvažniju funkciju prologa, naime usredotočenje na buduću govor. (Treba znati da na predavanje svatko dolazi sa svojim mislima pa treba prvo učiniti nešto da svi slušatelji počnu misliti s govornikom.)

Dakako, bilo bi pretjerano očekivati od našeg znanstvenika da govori kao Ciceron, ali u svakom slučaju mora posvetiti dužnu pozornost prvim rečenicama govora.

Lijepo je ako se tema predavanja može povezati sa svakodnevnim stvarima, bliskim

dogadajima (npr. put na stručno usavršavanje) ili općepoznatim problemima i činjenicama (npr.: "Ovaj je problem postavljen još u 19. stoljeću, no unatoč njegovoj rekli bismo jednostavnosti, do danas još nije riješen.")

2. *Uvod* u govoru služi da slušatelje upoznamo sa svim relevantnim činjenicama koje su potrebne da bi se osnovna tema govora lakše shvatila. Dobro je pokazati što se do sada na toj temi napravilo (ako se prikazuju novi rezultati), po čemu je i zašto je tema važna, a treba objasniti i manje poznate znanstvene i tehničke pojmove (koliko će se daleko i duboko u tome ići ovisi o naravi predavanja i vrsti publike). Bitno je da uvod ne bude predug, jer dugo govorenje o manje važnim stvarima iscrpljuje publiku.

3. *Kulminacija ili zaplet* služi tomu da bi se osnovna tema predavanja formulirala kao problem. Dakle, kulminacija sadržava problem, pitanje na koje treba odgovoriti...

4. *Rasplet ili katarza*. To je vrhunac svake drame, a i našeg predavanja. U ovom se stupnju duša "pročišćuje" (što je temeljno značenje riječi katarza) od napetosti, emocija dolaskom do konačnog i jasnog odgovora na pitanje postavljeno u zapletu. Tu ćemo dakle izložiti svoje rezultate i iz njih izvesti zaključke.

5. *Epilog* služi pogledu u budućnost (jer bi inače predavanje djelovalo kao odrezano). Tu treba upozoriti na važnost rezultata i na perspektive koje oni otvaraju u budućem istraživanju. Ako je pak riječ o neistraživačkoj temi, tu je pravo mjesto da se najave nova predavanja koja će našu temu dodano rasvijetliti ili je povezati s drugim srodnim temama.

Treći korak: ELOQUENTIO

Kada smo odredili temu i redoslijed izlaganja, trebamo se pobrinuti za način kako da izložimo svoj govor. U trećem se koraku (*eloquentio* = ljeporječivost) pojavljuju dva elementa. Prvi je klasičan, dakle kako govoriti; drugi je pak novijeg datuma - kako napraviti slike.

Što se tiče samoga govora, treba uvijek imati na umu dva pravila: 1) govor se nikad ne uči napamet (jer se onda pretvara u glumu, u kazališnu predstavu) i 2) govor se nikad ne smije čitati ni s papira ni sa slika (osim ako se čita kakav citat). To su nažalost pravila kojih se rijetko koji govornik pridržava. Bio sam nazočan predavanju u kojem predavač (branio je svoj magistarski rad)

WHICH ARE THE PROPERTIES OF ATOMS?

Just as those who make the underlying substance single generate other things by its properties, so these men [Leucippus and Democritus] say that the differences [among the atoms] are causes of all things.

They say that the differences are three in number - shape, order, and position. For they say that beings [=atoms] differ only by 'rhythm', 'contact' and 'mode' - where 'rhythm' is shape, contact is order and mode is position.

⇒ The letter A differs from N in shape, AN differs from NA in order, and N differs from Z in position.

(Aristotle)

HOW ATOMS INTERACT?

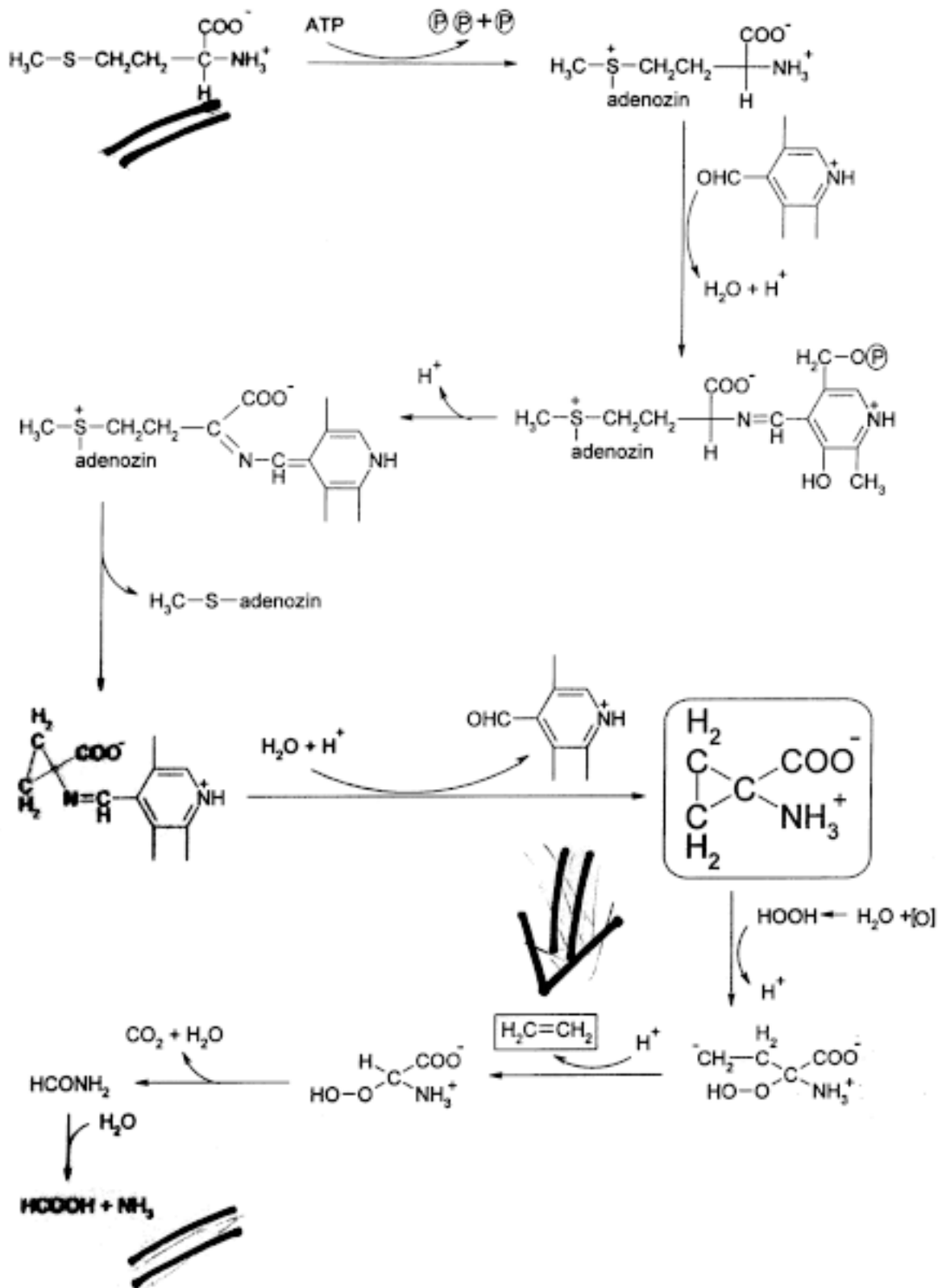
The atoms struggle and are carried about in the void because of their dissimilarities and the other differences mentioned, and as they are carried about they collide and are bound together in a binding which makes them touch and be contiguous with one another but which does not genuinely produce **any other single nature whatever from them**; for it is utterly silly to think that two or more things could ever become one.

He [Democritus] explains how substances remain together in terms of the ways in which the bodies entangle with and grasp hold of one another; for some of them are uneven, some hooked, some concave, some convex, and other have innumerable other differences.

(Simplicius)

Genuine qualitative change is impossible.

Slika 2 Unatoč dugoj shemi biološke transformacije, jasno je istaknut njezin početak i kraj te dva najvažnija produkta - biljni hormon eten i aminokiselina ACC, koja je i bila osnovna tema predavanja. Treba uočiti da su tri cjeline na shemi (početak-kraj, biljni hormon, ACC) označene zasebnim oznakama.

nije rekao ni riječ više nego što je pisalo na ekranu. Govor se tako pretvorio u televizijsku emisiju, a govornik - osim što ga je bilo teško pratiti - postao je suvišan: ta mogli smo i sami čitati s ekrana!

Ovakvo nadrigovorništvo, koje je nažalost u našim akademskim krugovima već uzelo maha, ima i šire negativne posljedice. Nije teško naučiti čitati s folija, no onaj tko tako počne tako će i završiti; nasuprot tomu govornik koji govori "iz glave" možda će izvesti dva ili tri loša govora, no nakon toga ima sve preduvjete da se razvije u vrsna predavača. Onaj pak koji čita s folija ostat će do kraja života samo - spiker.

Što se pak tiče slika koje se za govora projiciraju na ekran, bez obzira na medij (slajdovi, prozirnice, kompjutorski monitor), one moraju zadovoljavati tri osnovna zahtjeva: 1) moraju sadržavati što više grafičkih elemenata (shema, grafikona) a što manje teksta (slova, brojaka), 2) broj podataka na slici mora biti što manji (5 do 10 brojeva), ne više od dva grafikona i 3) broj slika mora biti što manji (treba predavanje koncipirati tako da se svake 2-3 minute mijenja slika, ne češće).

Dakako nije uvijek lako ove zahtjeve ispuniti (a ne treba ih se ni slijepo držati). Problem nastupa kada moramo prikazati mnogo brojeva (jer smo do njih u istraživanju došli), a nije moguće da ih publika za 2-3 minute, dok gleda sliku, do kraja shvati. U tom ćemo slučaju ključne brojeve podvući (najbolje bojom) ili na neki drugi način istaći (slika 1. i 2). Svakako trebamo nastojati što više podataka prikazati grafički, jer se slika lakše percipira od riječi, a ne dolazi ni do zbrke koja nastaje kad istodobno moramo čitati tekst s ekrana i slušati što nam predavač govori.

Na kraju trebamo reći nekoliko riječi i o jeziku. Treba svakako izbjegavati duge i otrcane fraze, prestručne riječi (primjer 1) - čak i kada smo sigurni da nas svi mogu razumjeti.

Primjer 1

PIŠE OVAKO (3):

Na kraju valja istaknuti da se autor trudio, kako bi iz širokog izbora starijih i recentnih medicinskih publikacija upozorio na bibliografske podatke koje pojedinačno citira, s namjerom da zainteresirani lakše sumiraju stručnu literaturu nužne selektivnosti, a s ciljem cjelovitog uvida u aktualnost virusnih infekcija u medicini uopće, u infektologiji napose.

PREMDA BI SE LJEPŠE MOGLO REĆI:

Na kraju trebam istaknuti da se autor potrudio da iz novije i starije medicinske literature izdvoji bitne referencije (navode) kako bi zainteresirani čitatelj mogao lakše svladati što ga posebice zanima i dobiti cjelovit uvid u problematiku virusnih infekcija sa stajališta medicine, a napose infektologije.

ILI SAMO:

Na kraju trebam reći da se autor potrudio dati sažet no cjelovit pregled literature koja omogućuje čitatelju bolji uvid u infektologiju virusnih bolesti.

Jezik predavanja treba što više približiti svakodnevnomu govoru, bez suvišne kićenosti i pompe (koja uvijek djeluje odbojno). To opet ne znači da predavanje ne smije sadržavati kolorit, duhovite i neočekivane obrate. Samo treba paziti da ti sekundarni elementi ne postanu sami sebi svrhom: treba uvijek imati na umu da elokvencija mora služiti tomu da se sadržaj (*quidditas*) predavanja bolje shvati i prihvati.

Četvrti korak: RECAPITULATIO

U ovom ćemo koraku rekapitulirati sve što smo do sada napravili. Pregledat ćemo slike i svoje bilješke. Pri tome ćemo obaviti četiri vrste dorade: 1) provjera podataka (recenzija), 2) nadopuna podataka, 3) provjera jezika (lektura) i 4) dorada grafičkog izgleda (revizija).

Uz uobičajenu provjeru točnosti podataka uvidom u izvornik, treba provjeriti odgovara li predavanje na šest osnovnih pitanja: TKO (je radio)? ŠTO (je radio, istraživao)? GDJE (je, u kojoj instituciji istraživao)? KADA (su rađeni pokusi)? ZAŠTO (se istraživalo - koja je bila svrha istraživanja)? i KAKO (se istraživalo - kojom metodologijom)? Iako ovo propitivanje izgleda na prvi pogled suvišno, takvu bi provjeru trebala proći svaka informacija, od službenog dopisa do novinskog i znanstvenog članka. (Jednom mi se dogodilo da sam oglasio predavanje, ali nisam napisao GDJE će se ono održati. Taj bih propust jamačno uočio da sam dopis provjerio po navedenoj shemi.)

U pogledu provjere jezika i grafičkog izgleda treba imati na umu da neka sitnica (krivo č i ć, zarez na krivome mjestu, točka koja ne pripada u krivulju) u tekstu članka ili kvalifikacijskog rada lako promakne i oku iskusnog lektora i

recenzenta, ali kada se ona pojavi na ekranu u susjedstvu samo pet ili šest riječi na očigled desetaka pari očiju, ona naprosto postaje nešto o čemu će svi šuškat. Ne samo da takve stvari odaju nepismenost i manjak opće kulture

predavača nego odvlače pozornost od bitnijih stvari na predavanju, naime od teme. Stoga treba dati sve od sebe da nesklapnosti na slikama bude što manje - pa makar trebalo angažirati i profesionalnog lektora (tablica 1).

Tablica 1 Primjeri čestih tipografskih neurednosti i jezičnih nesklapnosti

Često se piše	A treba
(25)	(25)
tako treba , a ne kraj.Početak	tako treba, a ne kraj. Početak
i dalje i dalje.....	i dalje i dalje...
50°C	50 °C
1o, 1O	10
(kurziv)	(kurziv)
“quidditas”	quidditas, “quidditas”
Značajan	bitan, zamjetan, znatan, važan
imaju važnu ulogu***	utječu na, uzrokuju, važni su
Brojni	mnogi, mnogobrojni
s ciljem, u cilju	radi, zbog
potrebno je***	treba
u obliku predavanja	kao predavanje
niz raznih bolesti	mnoštvo raznovrsnih bolesti
u terapijske svrhe	za terapiju, za liječenje
izvršena je analiza nekih ugljikovodika	analizirali smo ugljikovodike (navesti klasu ili broj spojeva)
također i (pleonazam)	također, i
Odnosno	ili, naime, dakle, to jest, što će reći, da kažemo određenije (jasnije)
period vremena, vremenski period (pleonazam)	period, u trajanju
najminimalnije*	minimalno
najoptimalnije*	optimalno
humani serum**	serum čovjeka, ljudski serum
bovin serum**	serum goveda, goveći serum
NMR spektroskopija	spektroskopija NMR
kompjutorsko vrijeme	vrijeme računanja
eksperimentalno-toksikološka istraživanja	pokusi na životinjama
padaju na nulu***	nestaju, iščezavaju, ne mogu se utvrditi (izmjeriti)
osobe mladih dobnih skupina	mlađe osobe, osobe od x do y godina
na način	tako
u svim dobnim skupinama	u svakoj životnoj dobi
dobivaju infekciju***	inficiraju se
ima fatalan završetak***	završava smrću, završava fatalno

*Navedeni su pridjevi izvedeni od latinskih superlativa, pa se od njih ne može (još jedanput) tvoriti superlativ (najoptimalniji = najnajbolji).

**Trebalo bi znati da se u engleskom jeziku pridjevi uobičajeno tvore od latinske osnove (earth - terrestrial, dog - canine, ox - bovine), što nije slučaj u hrvatskom jeziku (usporedi engl. human = ljudski i humane = human).

***Hrvatski je jezik glagolski jezik, a to znači da u pisanju i govorenju treba što više rabiti glagole. To osobito vrijedi za fraze s glagolom “vršiti” (izvršeno je vršenje žita vršenjem = izvršili smo žito) i “imati” koje valja osobito izbjegavati. Te su nam fraze došle iz njemačkog jezika (ich habe Angst = bojim se).

Na kraju treba prijeći još jedanput sve slike i bilješke i čitav govor proći (ne ponoviti!) u glavi. Bitno je da predavaču bude sve jasno, da na predavanju ne zapne za neki broj za koji se pita odakle je došao. Nije riječ samo o tome da bi ga netko iz publike mogao o tome pitati, nego mu se može dogoditi da ga taj podatak navede na govor o nečemu što do kraja ne razumije (a njegovo će zapinjanje publika i te kako osjetiti).

Peti korak: ACTIO

Kruna govora je njegovo izvođenje (akcija, *actio*). Da bi govor nakon svih priprema uspio, treba se prije svega povesti za osnovnim pravilom: "Mora se uspostaviti odnos uzajamnog razumijevanja i poštovanja između govornika i slušateljstva, a to znači da se govornik mora izdići iznad slušateljstva." Ovaj se zahtjev čini proturječnim i vrlo neskromnim, no upravo je u tome srž uspjeha dobrih govornika. Ako predavač misli da njegovo buduće predavanje ne vrijedi ništa, da bi svatko iz publike mogao govoriti o temi bolje od njega, on samim činom nevjere u sebe podcjenjuje publiku (jer će im govoriti - kako reče Nasrudin Hodža - o onome što već znaju). Pa kakve smo mi to budale - mora se zapitati svaki slušatelj - kad smo došli slušati predavača koji nam sam kaže da ne zna o čemu govori? Dakako, ne valja ni podcjenjivati publiku, ne valja biti nadut, jer - konačno - i nadutost je samo znak nesigurnosti, slabosti.

Druga bitna stvar u govoru je da govornik uspostavi dijalog s publikom. To najbolje znaju politički govornici na javnim skupovima kada publici postavljaju pitanja na koja ona odgovara (Miloševićovo "Ne čujem dobro!" na Gazimestanu). Naravno, ne treba ići tako daleko da publika na svaki zaključak predavača plješće (kao na političkim govorima) ili da prekida predavanje pitanjima, no predavač svakako mora gledati publiku da po licima vidi jesu li ga razumjeli, je li ga naporno ili dosadno slušati. Ako vidi da slušateljima nije sve jasno neke će stvari ponoviti, razjasniti. Primijeti li pak da im slabi pozornost, treba ubaciti koju dosjetku, ali pri tome valja paziti da je ona u vezi s predavanjem, jer inače se može postići suprotno - naime publika može potpuno izgubiti vezu s temom i tijekom predavanja. Neki predavači imaju već pripremljene slike s dosjetkama, što nije loše, no ipak je bolje kada dosjetka čovjeku dođe

spontano, potaknuta atmosferom u dvorani. No kada se predavač odvaži da svoj govor oživi dosjetkom, valja imati na umu da šala može ispasti neukusno, otrcano ili glupo. Stoga je za manje iskusnoga govornika bolje da ga publika doživi kao dosadnjaka nego kao lakrdijaša i prostaka.

Slično vrijedi i za druge kontakte s publikom. Koliko god treba težiti da predavanje ispadne ležerno - a ne usiljeno i ukočeno - toliko se treba kloniti svake familijarnosti. To znači, prvo, da se nikad ne valja nekome u publici izravno obraćati, gledati ga (najbolje je da pogled kruži iznad glava slušača), pa čak ni nekog poimence spominjati. Sjećam se jednog predavanja na znanstvenome skupu kada je predavač dva puta ponovio: "A nije to onako kako Raos piše!" Što je predavač time mislio reći nije ni meni samom bilo jasno (ta mnogo sam toga napisao!), a još manje slušateljima od kojih me barem polovica nije ni poznavala. Isto je tako djelovalo vrlo neukusno kada je predavač predstavljen naprosto kao "Peter", bez obzira na to što su Englezi i Amerikanci vrlo slobodni u ophođenju.

Predavač nikad ne treba govoriti kako je pripremio govor jer će reakcija publike uvijek biti nepovoljna. Jer ako ga je brzo pripremio (a govor je uspio), znači da se pravi važan; ako pak govor nije uspio, znači da prebacuje krivnju na nekog drugog (na organizatora koji mu nije dao dovoljno vremena) ili da naprosto priznaje svoju nemarnost i time podcjenjuje slušateljstvo. Ako pak kaže da se pripremao dugo, znači da temu nije prije dobro svladao, pa se publika s pravom pita koliko je on uopće stručan da o njoj govori.

Na kraju trebamo reći o problemu koji muči sve govornike, naime o tremi. Tremu nema čovjek koji je siguran u sebe, a zdravo siguran u sebe može govornik biti samo ako je temu dobro svladao i govor dobro pripremio, služeći se između ostalog i navedenom shemom od pet koraka. Dobra priprema najčvršći je temelj dobroga govora, akcije.

ANALIZA GOVORA

Da bismo do kraja razvili svoju govorničku vještinu, potrebno je svaki svoj govor nakon izvođenja dobro analizirati. Tu nam može mnogo pomoći netko stručan i dobronamjeran iz publike,

dakle dobar slušatelj koji će govornika upozoriti na omaške i govorne pogreške, jer svoje pogreške govornik najčešće ne čuje. (Nakon što sam u predavanju "O govorničkoj vještini" rekao da se govornik treba kloniti zamjenica i poštapalica, jedna me je kolegica upozorila da mi je svaka druga riječ u predavanju bila "ovaj".) Dobro je na isti način analizirati i tuđe govore, a pri tim se analizama služiti navedenom peterostupanjskom shemom. Naime, lako je uočiti nedostatke govora:

1. Problem je u fazi *quidditas* ako tema ne odgovara publici (preteška je, prelaka, ili irelevantna) ili ako njome govornik nije (stručno) ovladao.

2. Ako je predavanje izrečeno zbrda-zdola, ako se predavač mnogoput vraća na isto te nije jasno kako jedna činjenica ima veze s drugom, predavač nije svladao *compositio*.

3. Ako su slike nečitljive, pune suvišnih brojaka i riječi, ako ih je previše, a govornik ne razumije što na njima piše, problem je u fazi *eloquentio*.

4. Ako slike vrve pravopisnim pogreškama, krivim brojevima, lošim oznakama jedinica, ako predavač pravi pogreške u govoru i ne zna kako da pravo nazove ono što vidi na slici, problem je u fazi *recapitulatio*.

5. Ako govornik ima tremu, ako je neuredno i nehajno odjeven, ako zamuckuje ili "pjeva", govori lijeno, tiho, dosadno ili sebi u bradu, problem je u fazi *actio*.

Na kraju ovog članka moram reći da samo njegovo čitanje neće nikoga napraviti dobrim govornikom, predavačem. Ovo je samo putokaz prema dobromu govorniku. Da bi netko postao govornikom, treba prakse, pa stoga svakomu preporučujem da iskoristi svaku priliku za govor. A prilika ima dosta - treba ih samo znati prepoznati.

LITERATURA:

1. von Clausewitz K. Vom Kriege. [Pristup 16. siječnja 2002.] Dostupno na URL: http://www.clausewitz.com/CWZHOME/On_War/ONWARTOC.html

2. Hegel G W F *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*. [Pristup 16. siječnja 2002.] Dostupno na URL: <http://hegel.net/res/editions.htm>

3. Bobinac E. Predgovor. U: Soldo I, urednik. Virusne bolesti: sprječavanje i liječenje. Zagreb: Jumena; 1990. str. 4.

Summary

HOW TO MASTER SPEECH DELIVERY

Rhetoric, a very popular skill among ancient Greeks and Romans, has become nearly extinct among the modern scientists, mainly due to the abundance of inexpensive textbooks, scientific journals and computers. With this article the author intends to fill the gap in the education of Croatian scientific community by presenting the basics of rhetoric, particularly its application in delivering scientific lectures. This article addresses the classical five-step scheme for preparing a speech (*quidditas*, *compositio*, *eloquentio*, *recapitulatio*, and *actio*) and comments on the most frequent errors observed in practice. These are further illustrated in a table listing the most frequent typographic and speech errors and their correct forms.

KEY WORDS: communicology, dramaturgy, lecture, rhetoric

REQUESTS FOR REPRINTS:

dr. sc. Nenad Raos
Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
p. p. 291, HR-10001 Zagreb
E-mail: Nenad.Raos@imi.hr